

Vanuit Kedichem naar de Haarlemmermeer en terug

Het verhaal van de familie van Genderen en hun verblijf in de Haarlemmermeer.

De eerste vond er subiet de dood

De tweede leed er grote nood

De derde had er pas zijn brood¹

Tijdens het beoefenen van genealogie duiken voorouders soms op de raarste plekken op, zo ook mijn voorouders die zich in 1853 'opeens' in het verre Haarlemmermeer bevonden. Wat zij daar deden, wordt hopelijk duidelijk in het volgende verhaal.

Jeugd

Onze hoofdpersoon Jannigje van Genderen² (zie foto, circa 1915) wordt op 19 mei 1844 te Arkel als eerste kind geboren in het gezin van de 30-jarige landbouwer Willem van Genderen en zijn jonge vrouw Geertje Donk die dan nog maar net een jaar getrouwd zijn. Anderhalf jaar later wordt een zoon geboren die Gerrit wordt genoemd die echter maar twee jaar oud wordt. In mei 1848 verhuist de 4-jarige Jannigje met haar vader en moeder naar Kedichem en nemen hun intrek in het huis nummer 94. Een half jaar later, in 1849, wordt er weer een dochtertje geboren dat Pietertje (Pietje) wordt genoemd. In 1850 volgt een dochter die Gerrigje wordt genoemd, maar al na een jaar sterft. In 1852 volgt er weer een zoon die Gerrit wordt genoemd.

Haarlemmermeer

In 1839 wordt de wet op de droogmaking van de Haarlemmermeer aangenomen welke tot dan toe een groot binnenmeer is die bij grote stormen voor enorme wateroverlast zorgt. Ondanks de protesten van beurtschippers en vissers, die hun inkomen door de drooglegging zagen wegvallen. In 1840 werd begonnen met het werk en in 1852 was reeds 800 miljoen kubieke meter water weggepompt waardoor de vissen nu voor het oprapen lagen. Nu het meer was drooggelegd werd het verkaveld volgens een strikt geometrisch patroon van hoofdwegen, vaarten, zijwegen en tochten. In 1855, na drie jaar lang een niemandsland te zijn geweest, wordt het geheel een zelfstandige gemeente: Haarlemmermeer.³ Het droogleggen van het grote binnenmeer bracht veel werk met zich mee en waarschijnlijk zag vader Willem hier een uitdaging in of was hij het werk als landbouwer te Kedichem moe. Misschien verkocht hij hier zijn boeltje en kocht of huurde hij vervolgens een woninkje in het pas drooggelegde meer. Hoe dan ook, het gezin vertrekt in 1853 vanuit Kedichem richting de Haarlemmermeerpolder, op weg naar een nieuw bestaan in Noord-Holland. Vlak nadat het jaar 1853 begonnen is en het gezin een huisje betrokken heeft, is moeder Geertje weer zwanger. Mogelijkerwijs verloopt de uiteindelijke bevalling niet zonder complicaties, want vroedmeester C.J.F. Merrebach wordt vanuit het nabij gelegen Houtrijk en Polanen opgeroepen om te helpen bij de bevalling. Op 3 november bevalt moeder Geertje van een zoon die Schalk wordt genaamd en omdat vader Willem ver weg aan het werk is, mist hij de bevalling.⁴ Het ventje blijft helaas maar een paar maanden leven en overlijdt als het gezin in Bennebroek woonachtig is. Het gezin vertrekt niet lang dit overlijden weer naar Kedichem, verblijft daar even en besluit in september 1856 wederom naar het noorden te vertrekken. Op 26 september 1856 worden ze ingeschreven in het bevolkingsregister van Haarlemmermeer, afdeling Vijfhuizen. Op het moment dat het gezin zich aldaar vestigt, is moeder Geertje wederom zwanger van uiteindelijk haar laatste kind

¹ Een bekend gedicht die de ellende en rampspoed in de Haarlemmermeer in drie regels samenvat.

² Jannigje van Genderen is de betovergrootmoeder van de auteur.

³ 'Geschiedenis van Haarlemmermeer' (noord-hollandsarchief.nl/)

⁴ BS Haarlemmermeer. Geboorten 1853-1862, 24-3-1855.

zal worden. Op 14 januari 1857 wordt er een dochtertje geboren en Willempje genaamd. Het leven in de Haarlemmermeer is zwaar, met de verkoop van percelen van de drooggevalen polder wordt door de overheid lang gewacht waardoor het lang drassig en ontoegankelijk blijft. De criminaliteit is er hoog, omdat er nog geen officieel gezag is. De kindersterfte is erg hoog en er heerst bovendien lange tijd bittere armoede.⁵ De reis naar het verre Haarlemmermeer brengt het gezin uiteindelijk weinig goeds, sterker nog het levert hen alleen maar diepe ellende op. De pas drooggelegde polder was een bron van besmetting en regelmatig braken er epidemieën uit. In 1853 was er een cholera epidemie en in 1858 en 1859 volgden moeraskoorts.⁶ De polder werd ook wel de begraafplaats van de provincie genoemd, lag het landelijk sterftcijfer op 15 tot 20 per duizend inwoners, in de Haarlemmermeer was dit 40 op duizend inwoners.⁷ Jannigje is 14 jaar als haar moeder Geertje op 10 december 1858 in een huis in de Haarlemmermeer op 39-jarige leeftijd overlijdt, mogelijk aan de eerder genoemde moeraskoorts.⁸ Vier maanden later sterft ook de dan 2-jarige Willempje, waardoor het gezin nu alleen nog bestaat uit vader Willem en de kinderen Jannigje, 15 jaar, Pietertje, 9 jaar en Gerrit, 7 jaar.

Naar Haarlem

Vier jaar nadat moeder overleden is, worden de kinderen Pietje en Gerrit alsnog teruggestuurd naar Kedichem waar ze gaan wonen bij hun neef Pieter Heijkoop en zijn vrouw Niesje van Rhijn die zelf geen kinderen hebben.⁹ Blijkbaar is dat in 1862 alleen tijdens de zomermaanden of iets langer, want ze keren terug naar Haarlemmermeer. Gedurende die tijd blijft Jannigje bij vader in huis om het huishouden te verzorgen. Enige tijd later verhuist het gezin weer en nu naar Haarlem, een aanzienlijke stad die nog aandoet als een middeleeuwse vesting met zijn stadsmuren en poorten.¹⁰ Het gezin, dat wordt ingeschreven op 28 oktober 1863 vanuit Haarlemmermeer, gaat in de Sint Antoniestraat wonen en hoewel Jannigje ook meekomt naar deze nieuwe woonplek, gaat zij als dienstbode werken in het Bullehofje waar zij ook wordt ingeschreven.¹¹ Het Bullehofje is, in tegenstelling tot de naam doet vermoeden, geen hofje zoals het Hofje van mevrouw van Aerden in Leerdam. Op de plek van het Bullehofje stonden in 1650 aan de Zomervaart vier boerenwoningen die het Hofje werden genoemd en later het Bullehofje, mogelijk omdat verderop aan de Zomervaart de moutmolen De Bul staat.¹² In 1900 trekt Haarlem het stukje boerenland waarop dit hofje staat bij de stad waar vervolgens een nieuw Bullenhofje wordt gecreëerd. Dit nieuwe Bullehofje wordt in 1959 gesloopt, waarna een speelveldje ontstaat. In de periode dat Jannigje verblijft in het Bullehofje is het een weinig opvallend bouwsel.

Vader Willem, voorheen bouwman, is sinds hij met zijn gezin in Haarlem is komen wonen zonder beroep. Is hij mogelijk ziek of arbeidsongeschikt geworden en daarom verhuisd vanuit het nog in ontwikkeling zijnde (lees: bouwput) Haarlemmermeer naar Haarlem? We weten het niet. Het gezin verhuist in ongeveer 1864 naar een andere woning en wel aan de Vrouwensteeg,¹³ een klein steegje aan de Bakenessergracht en grenzend aan de middeleeuwse Bakenesserkerk (zie foto, circa 1900) waar ze mogelijk ook ter kerk gaan. Vader Willem blijft met zijn twee kinderen Pietje en Gerrit daar nog een aantal jaren wonen, waarbij Jannigje voor een vast inkomen zorgt als dienstbode wonende in het Bullehofje. Aan deze gezinssituatie komt een eind als vader op 26 februari 1867 in het huis aan de

⁵ NGS, 2002, p. 7 e.v.

⁶ Andere bronnen benoemen ook het voorkomen van tyfus en cholera

⁷ Koese, 2015.

⁸ 'In een huis staande in sectie B kavel 2'. Opvallend genoeg sterft moeder Geertje op 39-jarige leeftijd, dezelfde leeftijd als waar op haar eigen moeder in 1830 stierf.

⁹ BS Kedichem. Bevolkingsregister Kedichem 1862-1870. Inschrijvingsdatum 17 april 1862.

¹⁰ BS Haarlem. Bevolkingsregister Haarlem 1860-1870. Inschrijvingsdatum 28 oktober 1863 (NHA).

¹¹ BS Haarlem. Bevolkingsregister van dienstboden en bewoners van gestichten 1866-1870, inv.nr. 2701 (NHA). Het gezin woont op het huis genummerd 721.

¹² De plek waar de molen De Bul stond, is nu het Nagtzaamplein in Haarlem, dit lag vroeger buiten de stadsmuren. Het Bullehofje stond ter hoogte van de huidige Haarlemmermeerstraat en heette soms ook wel het hofje van Groenendaal. In de 19^e eeuw wordt het Bullehofje bewoond door personeel van het landgoed Groenendaal.

¹³ De Vrouwensteeg heet tegenwoordig Vrouwenstraat.

Vrouwensteeg overlijdt, mogelijk na een ziekbed. Hij is dan 52 jaar oud en wordt enkele dagen later begraven, waarschijnlijk te Haarlem. Enige tijd later gaan Pietje en Gerrit, nu respectievelijk 18 en 15 jaar terug naar Kedichem.¹⁴ Jannigje blijft nog tot en met november 1867 werkzaam als dienstbode in het Bullehofje, waarna zij als laatste van het gezin Haarlem verlaat en vertrekt naar Limmen om daar als dienstbode aan het werk te gaan. Jannigje blijft in dit Noord-Hollandse dorp, zo'n 25 kilometer ten noorden van Haarlem, maar een half jaar. Ze vertrekt op 27 maart 1868 naar Kedichem en gaat haar zusje en broertje achterna.¹⁵

Terug naar Kedichem

In het voorjaar 1868 is Jannigje weer terug in Kedichem, ook hier gaat ze weer aan de slag als dienstbode. In juni 1870 gaat Jannigje enkele maanden in Heukelum werken en woont dan in een huisje met o.a. bouwknicht Peter van Bruchem en dienstmeid Aartje Verweij. Mogelijk is dit een diensthuisje gezien het feit dat de inwonenden geen relatie met elkaar hebben en allemaal knecht of bode zijn. Na twee maanden keert ze terug naar Kedichem en is dan inmiddels hoogzwanger. In september 1870 trouwt ze te Kedichem met de even oude Peter van Rooden, een landbouwer die op de boerderij van zijn oude ouders te Oosterwijk woont en werkt. Ook Jannigje trekt hier in en uit het huwelijk worden uiteindelijk acht kinderen geboren waarvan de meeste nakomelingen nog steeds in en rondom Kedichem en Oosterwijk wonen.¹⁶ Na jarenlang met enige regelmaat verhuisd te zijn, blijkt Jannigje nu honkvast te zijn, ze blijft tot aan haar dood in 1921 in Oosterwijk (zie rouwadvertentie) wonen en haar leven in de Haarlemmermeerpolder en de grote stad Haarlem vervaagt uiteindelijk tot een verre herinnering.

Peter van Rooden

Literatuur/bronnen

Koese, G. *De Waterwolf Bedwongen*. Hoogheemraadschap Rijnland, 2015.

Krantenviewer Noord-Hollands Archief

De Nederlandse Gemalen Stichting, Haarlemmermeer 1880 – 1899. Haarlem, 2002.

Noord-Hollands Archief, inv.nrs. 843; 2701; 2711-2713.

¹⁴ In het bevolkingsregister van Haarlem wordt 17 maart 1867 als datum genoemd van vertrek naar Kedichem.

¹⁵ BS Limmen. Dienstbodenregister 1860-1880, bladnummer 14.

¹⁶ Hun eerste kindje wordt nog geboren in het huis van neef Pieter Heijkoop.

36^e jaargang, nummer 108 / juni 2017